

Справа “Джан та інші проти Німеччини” (Jahn and others v. Germany)

У рішенні, ухваленому 22 січня 2004 року у справі “Джан та інші проти Німеччини”, Суд постановив, що:

- мало місце порушення ст. 1 Першого протоколу до Конвенції;
- не було необхідності вивчати скаргу заявника щодо можливого порушення ст. 14 Конвенції, взятої у поєднанні зі ст. 1 Першого протоколу до Конвенції;
- вирішення питання про справедливу сатисфакцію (ст. 41 Конвенції) на момент постановлення цього рішення ще не було можливим.

Обставини справи

Заявниками є п'ять громадян Німеччини: Хейді Джан, 1947 р. н., Альберт Турм, 1947 р. н., котрі є сестрою і братом, сестри Еріка Рісман, 1942 р. н., та Ільза Хіллер, 1944 р. н., й Едіт Лот, 1940 р. н.

Усі заявники успадкували земельні ділянки, надані державою їхнім родинам ще у 1945 році відповідно до аграрної реформи, яка проводилась у той час у колишній Німецькій Демократичній Республіці (НДР). Право на розпорядження такими земельними ділянками було обмеженим.

16 березня 1990 року набув чинності закон, згідно з яким було скасовано усі обмеження на право розпорядження земельними ділянками. Відтак, користувачам відповідних ділянок надавались усі права власників.

Однак після об'єднання Німеччини було ухвалено Закон від 14 липня 1992 року про внесення змін до Закону “Про майнові права”, згідно з яким певну категорію осіб з тих, хто успадкував земельні ділянки, надані їх родинам за часів аграрної реформи, було зобов'язано передати відповідні земельні ділянки у власність місцевих органів влади без отримання жодної компенсації. У згаданому законі містилося положення про те, що ті особи, котрі успадкували відповідні земельні ділянки і не працювали у сільськогосподарському, лісгосподарському секторах чи у сільськогосподарських харчових підприємствах і не були членами сільськогосподарських кооперативів у НДР станом на 15 березня 1990 року чи протягом попередніх десяти років, повинні були передати ці земельні ділянки місцевим органам влади.

Зміст рішення Суду

Заявники стверджували, що покладений на них обов'язок передати земельні ділянки державі без отримання жодної компенсації є, за своєю суттю, позбавленням їх права власності, що становить порушення ст. 1 Першого протоколу до Конвенції. Покликаючись на ст. 14 Конвенції, вони також стверджували, що стосовно них мала місце дискримінація, оскільки заявники перебували у гіршому становищі, ніж інші користувачі відповідних земельних ділянок.

Суд визнав, що заявники були саме власниками успадкованих земельних ділянок. Він, зокрема, зазначив, що незалежно від характеру їхніх прав щодо згаданих ділянок до набуття чинності законом НДР від 16 березня 1990 року, з моменту вступу цього закону в силу заявники набували повне право власності. Цей закон був ухвалений парламентом НДР і став невід'ємною частиною внутрішнього законодавства об'єднаної Німеччини. Згодом, вже після імплементації угод про об'єднання Німеччини, усіх заявників було належним чином зареєстровано у загальному реєстрі власників земельних ділянок. Відтак, з того часу вони набули можливості розпоряджатися відповідними земельними ділянками на власний розсуд. Тому покладення на заявників зобов'язання передати свою власність у розпорядження державних органів було позбавленням їх майна у сенсі ст. 1 Першого протоколу до Конвенції.

Суд також визнав і те, що відповідні законодавчі вимоги щодо передання власності ґрунтувались на законі, котрий відповідав загальним інтересам, а саме його метою було виправити несправедливі, на думку влади, наслідки закону від 16 березня 1990 року.

Проте Суд зауважив, що у кожному випадку має бути досягнута справедлива рівновага між загальними інтересами суспільства та вимогою забезпечення фундаментальних прав людини. Суд вкотре зазначив, що позбавлення права власності без виплати відповідної до її вартості компенсації становить, зазвичай, непропорційне втручання. Цілковита відсутність компенсації може бути виправдана в контексті застосування ст. 1 Першого протоколу до Конвенції лише у виняткових випадках.

Суд звернув увагу на те, що згаданий закон від 16 червня 1990 року був ухвалений першим демократично обраним парламентом НДР. Він був ухвалений у час, коли між НДР і ФРН велися переговори щодо об'єднання, а саме у період між падінням Берлінської стіни й імплементацією договорів про об'єднання. Метою зазначеного закону було відкриття доступу в НДР ринкової економіки, зокрема, через скасування усіх обмежень на розпорядження земельними ділянками, наданими громадянам за часів аграрної реформи 1945 року.

Суд визнав, що Закон, відповідно до якого заявники повинні були передати земельні ділянки державним органам, ухвалювався не лише задля державної користі, він також відповідав інтересам приватних осіб, адже згідно з цим законом в окремих випадках передбачалося проведення перерозподілу землі у такий спосіб, аби виділити додаткові площі з експропрійованих земель справжнім фермерам. Однак такий перерозподіл, з іншого боку, заподіював шкоду спадкоємцям тих володільців земельних ділянок, котрі самі не працювали у сільському господарстві. Суд звернув увагу на те, що він уповноважений розглядати лише ті питання, що перед ним поставлені. Суд зазначив, що відповідно до принципу пропорційності держава не вправі була позбавляти заявників їхнього майна без виплати належної компенсації.

Суд, відтак, дійшов висновку, що навіть, з урахуванням винятковості умов, які супроводжували процес об'єднання Німеччини, відсутність виплати будь-якої компенсації з боку держави за земельні ділянки, котрі заявники зобов'язані були передати в її розпорядження, є порушенням справедливого балансу між метою захисту права власності та вимогами загального інтересу. Тому суд постановив, що мало місце порушення ст. 1 Першого протоколу до Конвенції.

Зважаючи на зазначений висновок, Суд не визнав за необхідне вивчати справу щодо можливого порушення ст. 14 Конвенції, взятої у поєднанні зі ст. 1 Першого протоколу до Конвенції.

Реферативний переклад з англійської мови та опрацювання рішення здійснено у Львівській лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування АПРН України М.Ю. Пришляк та П.М. Рабіновичем.